

Det Danske Gartnermuseum ønsker at flytte til

DET GRØNNE MUSEUM

Teksten til dette prospekt er udarbejdet i fællesskab af Det Danske Gartnerimuseum og Det Grønne Museum.

Billedmateriale: Fra eget arkiv eller venligst udlånt af branchen

Layout: Jordbrugets UddannelseCenter Århus, Maja Ø. Hansen & Maria Møller Hedrup

Tryk: Print ID ApS

December 2019

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	4
A. Perspektivering	5
B. Præsentation af Gartnerimuseet	6
C. Præsentation af Dansk Landbrugsmuseum/Det Grønne Museum	7
D. Gartneriernes historie	9
E. Processen	15
F. Budget	17
G. Projektgruppen	19

Forord

Som bevarer af gartneriets kulturarv og som brancheorganisation for Danmarks producenter af grønsager, potteplanter, træer, buske og haveplanter mm. er Det danske Gartnerimuseum og Dansk Gartneri involveret i nutiden og fremtiden, både i forhold til forbrugerne og professionelle aktører. Dansk Gartneri bygger imidlertid også på fremsynede, innovative og dygtige gartnere fra tidligere tider, helt tilbage til klostertiden, herregårdene og senere små gartnerier på land og i by, til vore dages store væksthushavener, planteskoler og havecentre. Derfor er det vigtigt for organisationen Dansk Gartneri også at interessere sig for fortiden, og dermed for dansk gartneris kulturarv, indtil nu bl.a. sikret gennem Det danske Gartnerimuseums arbejde.

Fortiden er basis for nutiden og fremtidens udvikling. Derfor er det vigtigt - også inden for gartnerierhvervet - at passe på sin fortid. Denne er bl.a. repræsenteret i Dansk Gartnerimuseums samlinger i Beder i tilknytning til Jordbrugets UddannelsesCenter Aarhus - grundlagt som Beder Gartneriskole i 1889, hvormed skolen også er en del af dansk gartneris kulturhistorie.

På den baggrund er det med stor glæde og stolthed, at Dansk Gartneri støtter og er en del

af bestræbelserne for at sikre Det danske Gartnerimuseums samlinger for eftertiden gennem et samarbejde og en overflytning af samlinger og fortællinger til Det Grønne Museum på Gl. Estrup, som er Danmarks nationale museum for jagten, skoven, landbruget og maden.

Samlingerne placeres i Det Grønne Museums nye og tidssvarende genstandsmagasiner, og de registreres i Kulturstyrelsens nationale genstandsdatabase. På den måde sikres ikke kun samlingerne, men også vigtig viden om gartneribrugets historie, som fremadrettet også vil kunne indgå i museets kulturhistoriske formidling sammen med landbruget, skoven, maden og jagten.

Det er derfor håbet, at fonde, foreninger, virksomheder mm. vil bidrage, således at planerne for flytning kan gennemføres, og dermed medvirke til at sikre dansk gartneris kulturarv og fortid på en fremtidssikret og professionel måde.

På forhånd tak.

Det danske Gartnerimuseum og Dansk Gartneri

DET DANSKE GARTNERIMUSEUM

DET DANSKE GARTNERIMUSEUM

A. PERSPEKTIVERING

For Det danske Gartnerimuseum vil en overflytning af samlingerne til Det Grønne Museum på Gl. Estrup sikre professionel håndtering og opbevaring af både genstande og viden, samt øget eksponering af dansk gartneris historie, museets samlinger og gartnerifagets betydning, dels på grund af de væsentligt bedre udstillingsfaciliteter, muligheden for at indgå i større samlede udstillinger og på grund af Det Grønne Museums store besøgstal.

Der vil være betydelige fordele at vinde ved, at samlingerne bliver en del af et større professionelt og fagligt miljø under Kulturministeriet, hvor bevaring, forskning og formidling spiller sammen i en enhed. Samlet set vil det være en fremtidssikring af Det danske Gartnerimuseums samlinger og historie.

Det danske Gartnerimuseums samlinger vil samtidig styrke Det Grønne Museum på Gl. Estrup. Museet råder i forvejen over betydelige samlinger inden for landbrugets redskaber og maskiner, men gartnerifagets historie er i høj grad husmændenes historie, og det er en historie, der kun i ringe grad er repræsenteret i Det Grønne Museums nuværende samlinger.

B. PRÆSENTATION AF GARTNERIMUSEET

Det danske Gartnerimuseum blev etableret i 1998 på initiativ af en kreds af gartnere omkring Aarhus på basis af en privat samling af effekter fra gartnerierhvervet, og det er siden vokset gennem donationer fra hele landet. Museet har i dag til huse på Jordbrugets UddannelsesCenter Århus (tidligere Beder Gartnerskole) i lokaler, som hidtil har været stillet til rådighed af skolen.

Den daglige drift varetages af en frivillig og ulønnet bestyrelse på syv medlemmer, som alle har tætte relationer til gartnerierhvervet, både som selvstændige gartnere, medarbejdere, lærere mm. Museet har i dag åbent en gang ugentlig samt efter aftale for rundvisninger.

Samlingen består af en lang række redskaber, værktøj og maskiner fra de forskellige grene

af gartnerierhvervet, bl.a. et tidligt "hollandsk ur" (auktionsur), en autentisk blomsterbutik grundlagt i 1856, effekter fra De kongelige Haver samt adskillige eksempler på meget specielle hjemmede udviklede redskaber. I alt omfatter samlingen ca. tusind effekter fra planteskoler, frilands-, væksthus- og anlægsgartneri samt frugt- og bæravl.

Hertil kommer en righoldig samling på op mod tusind bind af litteratur, fagbøger, tidsskrifter, erindringer, interviews, billeder fra bl.a. gartnerier i Aarhus centrum samt forskellige andre mindre genstande, repræsenterende livet i gartnerierne, organisationerne og dagliglivet.

C. PRÆSENTATION AF DET GRØNNE MUSEUM

Det Grønne Museum på Gl. Estrup er Danmarks nyeste statslige museum med nationalt ansvar for Jagten, skoven, landbruget og maden, og sammen med Nationalmuseet dækker det den samlede Danmarkshistorie.

Museet blev dannet i 2017 ved en fusion af Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup og Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum ved Hørsholm. Fusionen fandt sted i Dansk Landbrugsmuseums bygninger på Gl. Estrup, hvor det nye, fusionerede museum nu har til huse dels i den tidligere herregårds avlsbygninger og dels i nyere tilbygninger, hvor kontorer og publikumsfaciliteter er placeret.

Det Grønne Museum ligger midt i et unikt kulturlandskab, hvor herregårdslandskab, skov, engområder, dyrkede marker og græsningsarealer vidner om mange århundreder med 100% udnyttelse af naturens ressourcer. Derudover tilfører vi levende kulturarv. Museet har et økologisk landbrug med både dyrkning af korn og hold af historiske husdyrracer. Derudover har museet bl.a. en stor historisk have med landbrugets kulturplanter og køkkenurter, drivhus, humlegård, bigård og en kopi af pometet ved Taastrup med de ca. 250 danske æblesorter.

Med fusionen har Danmark derfor nu fået et museum, hvis ansvarsområder og samlinger er uden sidestykke på verdensplan, og vi har en enestående mulighed for at skabe et museum af internationalt format. Ambitionen er at skabe et

faktastærkt og troværdigt museum, hvor menneskets møde med og brug af naturen formidles både i udstillinger og det fortættede og differentierede kulturlandskab lige udenfor museets døre.

BILLEDE AF DET GRØNNE MUSEUM

URTEHAVEN PÅ DET GRØNNE MUSEUM

D. GARTNERIERNES HISTORIE

Gartnerierne i Danmark repræsenterer en vigtig kulturarv. De er i dag opdelt i forskellige grene: væksthushortens blomstergartnerier og -grøntsagsgartnerier, frilandsgartnerier med frø-, salat- og krydderurtekulturer, planteskoler, havecentre, frugt- og bæravlere og anlægsgartnere m.m., men er alle omfattet af det moderne erhvervs-mæssige gartneri.

Udover faget rummer kulturarven også et stort antal forædlede planter, blomster, frugttræer og bærbuske. Det ses i smukke parkanlæg i forbindelse med slotte og herregårde, men også som små oaser i vore bysamfund. Det er en rig og omfattende arv, som også i dag er med til at skabe glæde og værdi i hverdagen.

Gartnerierne har oprindeligt udviklet sig fra klosterhaverne, borggårde og apotekerne før reformationen. Efter midten af 1500-tallet udspringer gartneriet fra herregårdene, landbrug og de små husmandsbrug efter Stavnsbåndets ophævelse i 1788. Men det er især i slutningen af 1800-tallet, at det moderne gartneri tager form med etablering af mistbænke og delvist ned-gravede mindre drivhuse med små fyr.

Det var den voksende bybefolkning, som ikke selv havde adgang til at dyrke grøntsager, der skabte grundlaget for gartneriernes udbredelse. Det blev en mulighed for husmændene, der lå i umiddelbar nærhed til de større byer, at dyrke jorden mere intensivt og skabe gode forhold for planterne i form af læplantning, mistbænke og drivhuse.

GASA I ÅRHUS, 1955

Gartnerierne oplevede allerede i 1800-tallet en rivende udvikling og specialisering. En ny branche udviklede sig og som en konsekvens heraf, skabtes et behov for organisering. Gartneriejerne organiserede sig derfor i 1887 i Alm. Dansk Gartnerforening - i dag kendt som Dansk Gartneri hjemmehørende på Axelborg i København side om side med Dansk Landbrug. Axelborg er i dag hovedsædet for Landbrug & Fødevarer.

Allerede i 1929 grundlagde gartnerne efter hollandsk model deres egne salgsauktioner: De første GASA'er i først Odense og siden i Aarhus. Det blev starten til det, der fra 1929 til ca. 1950 skulle blive til 24 Gartnernes Salgsforeninger i 24 byer landet over.

I 1954, 25 år efter starten, androg omsætningen på GASA i Odense 35,2 mio. kr.

Senere er der sket en del sammenlægninger, strukturrationaliseringer og fusioner til det, vi i dag kender som GASA Group A/S med afdelinger i bl.a. Holland og Tyskland. Stort set al aktivitet i GASA Group består i dag af eksport af danske gartnerprodukter.

I 1521 inviterede kong Christian den II en række hollandske gartnere, frugtavlere og bønder til København. Her skulle de dyrke grøntsager og urter til Kongen og den bedre del af borger-skabet. De blev indkvarteret i Store Magleby på Amager, hvor Christian den II forflyttede de dansk fæstebønder, og byen fik derfor tilnavnet Hollænderby.

DET HOLLANDSKE UR PÅ GASA I ODENSE, 1955.

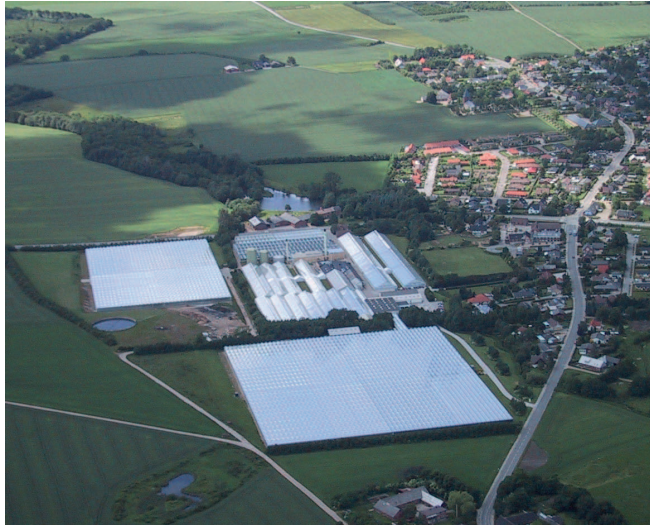
Især efter engelsk inspiration dannedes i 1830 Det Kongelige Danske Haveselskab. Berlingske Tidende skriver i anledning af 175 års jubilæet i 2005: "Der er sket en del siden ni dannede, belæste og internationalt orienterede mænd med både titler og rang i 1830 stiftede Selskabets til Blomsterculturens Københavns første blomsterudsalg. Det lå i Holmens Kanal. Ikke mindst efter tabet af Slesvig-Holsten i 1864 blomstrede havesagen op i hele Danmark. "Hvad udad tabes skal indad vindes," lød feltråbet, og Selskabet til Havedyrknin-gens Fremme, som det nu hed, uddelte årligt statsstøttede 1.000 frugttræer til "småkårsfolk" over hele landet".

MODERNE BYHAVE

I det tyvende århundrede har udviklingen taget fart fra små væksthuse til store væksthusearealer bygget i blok på mere end 150.000 m². Vækst-husarealet i Danmark er foreløbigt toppet i 2002 med ca. 5 mio. m². med en tendens til færre og langt større gartnerier. I de seneste år har antallet af gartnerier og arealet således konsolideret sig på et lavere niveau, men dette suppleres af et voksende vækstlag med gårdbutikker, småproducenter af grøntsager og bær mm. baseret på lokal afsætning.

VÆGSTHUSGARTNERIET KNUD JEPSEN, HINNERUP 2004

Udover væksthushuset dækker gartnerierhvervet også en lang række planteskoler, havecentre, større og mindre frilandsgartnerier og frugtplantager.

Sideordnet med gartnerierhvervets opståen og udvikling blev også den private have genstand for stor folkelig interesse. I takt med industrialiseringen i Europa vandt nye begreber som fritid og udendørsliv indpas. Det betød, at der blev

VÆGSTHUSGARTNERIET KNUD JEPSEN

opmærksomhed på pryddplanter, hvilket skabte behov for en anden type gartneri, nemlig planteskolerne, hvor det var muligt at anskaffe både nye og gamle pryddplanter.

Denne interesse for planter og haveanlæg er en af grundpillerne for vore dages anlægsgartneri, som blev yderligere styrket af behovet og ønsket for nye boformer.

I det 20. århundredes parcelhusbyggerier blev der således udstykket næsten en halv million

grunde med nemme haver, som travle unge dobbeltarbejdende familier kunne overkomme. Der var haveprogrammer i radio og fjernsyn, og folk strømmede til de udstillinger, som både Det Kongelige Danske Haveselskab, som det nu hed, og Østifternes Haveselskab arrangerede. I dag hedder selskabet kort og godt Haveselskabet og har ca. 40.000 medlemmer. Selskabet udgiver flere gange årligt det flotte og informative magasin: HAVEN. Man kan sige, at den brede folkelige interesse for havebrug aldrig har været større, om det er i villa-, sommerhus-, kolonihaven eller i den "urbane have" på bytage eller i baggårde.

UNDERVISNING PÅ BEDER GARTNERSKOLE OMKRING ÅR 1954-55

En væsentlig faktor i dansk gartneris udvikling og succes gennem tiden er gartneruddannelserne. Disse startede i det små med etablering af den første gartnerskole, Vilvorde på Sjælland, i 1875. Siden blev uddannelserne en del af højskole-

bevægelsen, men fra sidste halvdel af det 20. århundrede, blev gartneruddannelserne samtidig en del af det etablerede faglige uddannelses-system med først lærlinge-, dernæst EFG- og senest erhvervsuddannelserne. I dag findes to gartner-

uddannelser, anlægsgartneruddannelsen og gartneruddannelsen, som dækker væksthus-, planteskole- og frilandproduktion.

Hulkoerhus PLANTESKOLE

DP C. BUNGAARDS PLANTESKOLE
MORSLEVJ 159 8462 HARLEY J. 06-94 11 83

INTERIØR, DET DANSKE GARTNERI MUSEUM

E. PROCESSEN

Samarbejdet mellem Det danske Gartnermuseum og Det Grønne Museum indebærer en donation af Det danske Gartnermuseums samlinger, der består af ca. 1000 genstande, til Det Grønne Museum. Formålet er en fremtidssikring af højeste kvalitet for både genstande og de tilknyttede fortællinger.

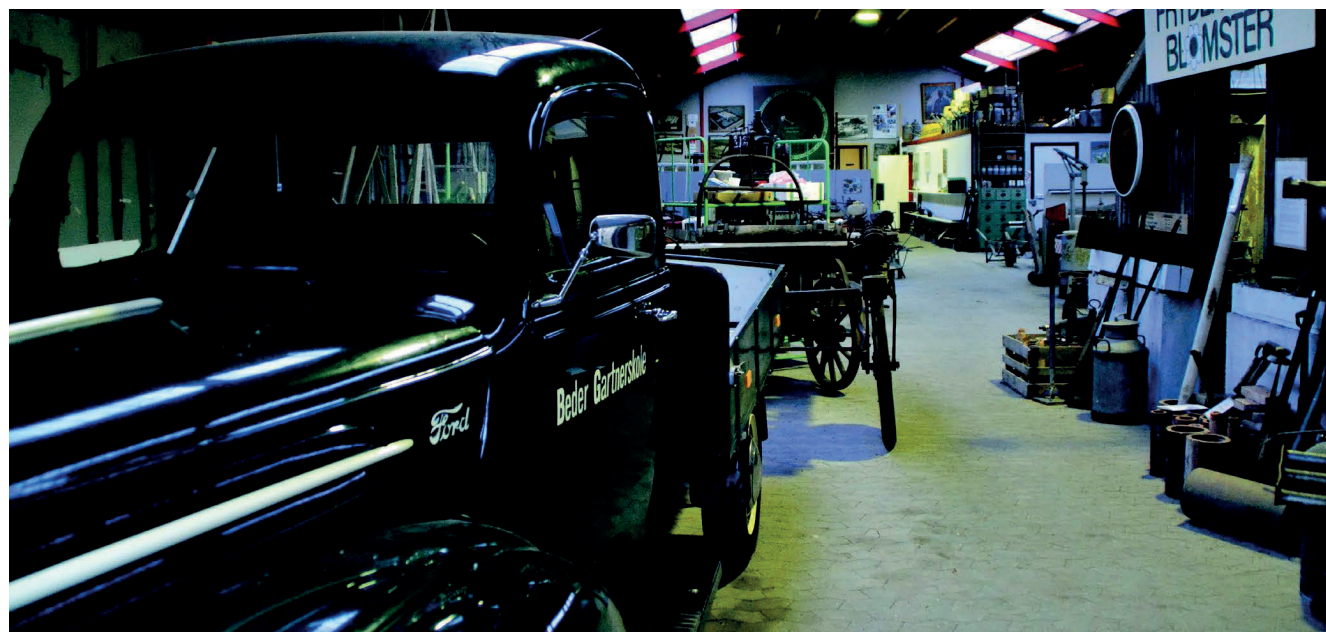
Gartneriets kulturhistorie i Danmark kommer til at indgå i et nationalt museums samlinger, hvor den fremover vil blive bevaret og formidlet som en del af museets samlede ansvarsområde.

Finansieringen af flytningen fra Beder og etableringen på Det Grønne Museum i nye og tidsvarende genstandsmagasiner, hvor samlingen vil blive opbevaret under optimale klimatiske forhold og også være beskyttet af både tyveri- og brandalarmer, er afhængig af eksterne midler via branchen, bidrag fra fonde, organisationer, virksomheder og enkeltpersoner.

Til at gennemføre projektet er nedsat en projektgruppe bestående af repræsentanter for Det danske Gartnermuseum og Det Grønne Museum - se medlemmerne på side 19.

Processen indeholder en række enkeltelementer, som skal løses i den kommende tid:

I FORGRUNDEN SES EN GAMMEL FORD FRA 1949 SOM KAN SES PÅ MUSEET.

Først iværksættes en gennemgang og udvælgelse af de genstande, som skal flyttes til Gl. Estrup, og Det danske Gartnerimuseum tilføjer informationer om de udvalgte genstande. Principperne i udvælgelsen vil primært være at sikre de bedste genstande, typiske eksemplarer, unika mm. Denne udvælgelse vil samtidig indebære kassation af dubletter, genstande i dårlig stand mv. Dette arbejde er igangsat.

Herefter følger selve overflytningen til Det Grønne Museum på Gl. Estrup og i den forbindelse fryses, rengøres og efterses alle genstande, og det vurderes om yderligere konserveringsarbejde er nødvendigt. Genstandene registreres derefter i Kulturstyrelsens nationale database SARA.

Parallelt hermed skal der skabes plads på Det Grønne Museum til at huse samlingen fra Beder. Dette indebærer etablering af ny magasinplads og plads til arbejdet med reparation, istandsættelse og konservering, således at genstandene får nutidig museums- og udstillingsstandard.

Sideløbende med ovennævnte opgaver vil der blive arbejdet med at udvikle fremtidige initiativer og aktiviteter, som inddrager genstande fra gartnerimuseet, og som kan indgå aktivt i en løbende og dynamisk proces på museet i sammenhæng med de øvrige museumsområder til glæde for publikum. Hertil kommer, at gartnerimuseets samling af faglitteratur, tidsskrifter og andet skriftligt materiale med hjælp fra frivillige vil blive stillet til rådighed for offentligheden, herunder forskere, museumsinspektører mm.

Efter etableringen overtager Det Grønne Museum omkostningerne og ansvaret for den fremtidige samlede drift.

F. BUDGET

Det forestående arbejde med udvælgelse, mærkning, registrering på gartnerimuseet dækkes i høj grad ved eget arbejde af projektgruppens medlemmer.

Omkostningerne ved nedpakning og flytning, etablering af magasinplads, rensning, desinfektion, renovering, konservering og øvrige udgifter ved etableringen dækkes over det opstillede budget:

Udvælgelse, mærkning og klargøring	kr.	250.000
Flytteomkostninger	kr.	500.000
Registrering	kr.	300.000
Etablering af magasinplads	kr.	1.400.000
Håndtering på magasin	kr.	300.000
Uforudsete udgifter	kr.	400.000
I alt	kr.	3.150.000

Der foreligger pt. følgende tilsagn om økonomisk støtte til lytteprojektet:

Beder Gartnerskoles Fond, kr. 50.000 til diverse udgifter

Plan Danmark, kr. 500.000 til indretning og opbygning af samlingen på Det Grønne Museum

Det danske Gartnerimuseum bidager med anslået kr. 250.000 til projektet via eget arbejde

Der er således behov for yderligere finansiering på ca. kr. 2.350.000.

G. PROJEKTGRUPPEN

Projektgruppen består af følgende:

Jens Aage Søndergaard

Museumsinspektør, Det Grønne Museum

Maria Briese

Formidlingschef, Det Grønne Museum

Hans Erik Jacobsen

Bestyrelsesformand, gartnerimuseet

Jens Vester Rasmussen

tidl. regionschef, GARTA og medstifter, Horticoop

Karsten Jensen

tidl. planteskoleejer

Hans G. Bertelsen

tidl. faglærer, Beder Gartnerskole

Morten S. Andersen

Formand Dansk Gartneri, Jylland

Claus Christensen

tidl. direktør, Jordbrugets
UddannelsesCenter Århus

DET DANSKE GARTNERIMUSEUM